

TDRI

รายงานที่ดีอาร์ไอ

ฉบับที่ **184**
มกราคม
2565

ยกระดับทักษะคนไทย...
ให้ทันกับงานและทักษะในโลกใหม่
ที่เปลี่ยนแปลงรวดเร็วตลอดเวลา

บรรณาธิการบริหาร

จิรากร ยิ้มไพบูรณ์วงศ์

กองบรรณาธิการ

วัฒนา กาญจนานิจ

ผู้เขียน

เสาวรา รัตนคำฟู

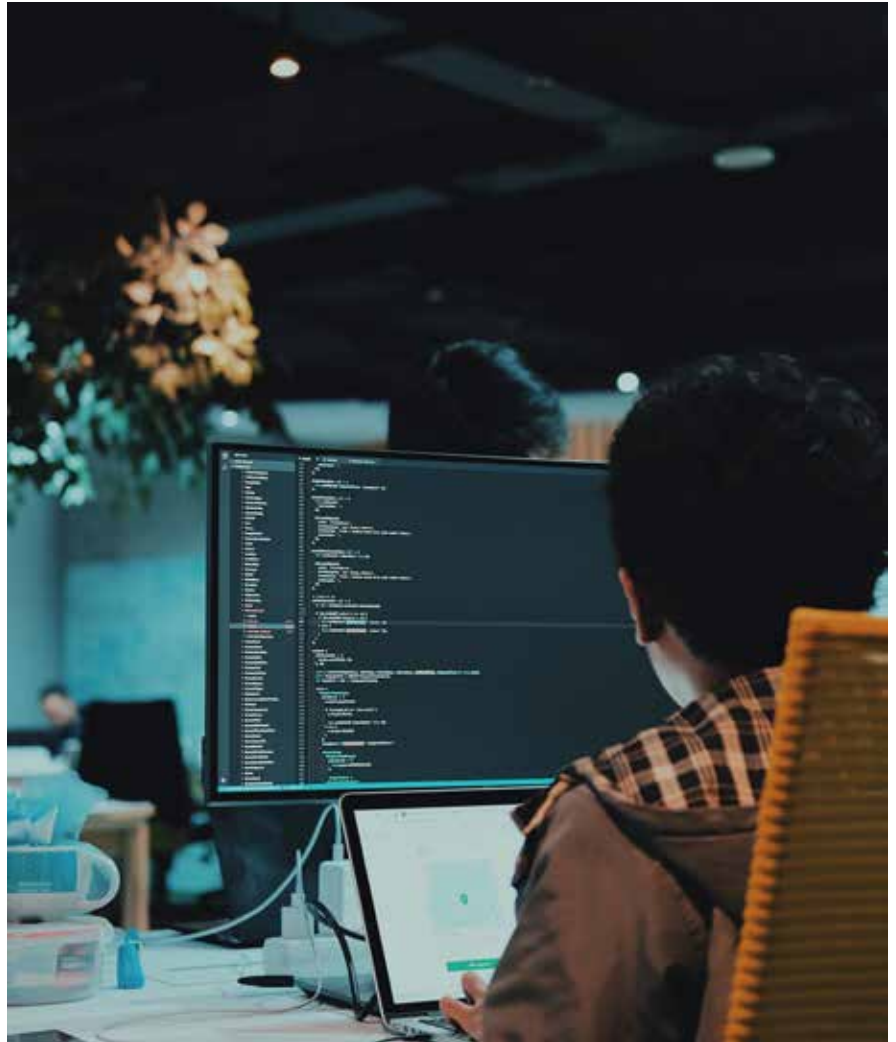
ออกแบบ

wrongdesign

สถาบันวิจัยเพื่อการพัฒนาประเทศไทย (ทีดีอาร์ไอ) ได้เผยแพร่ “รายงานที่ดีอาร์ไอ” (ชื่อเดิมว่า “สมุดปกขาวที่ดีอาร์ไอ”) มาตั้งแต่เดือนสิงหาคม 2536 โดยคิดสรรกลั่นกรองงานวิจัยต่างๆ มานำเสนออย่างเรียบง่ายเพื่อจุดประกายให้เกิดการวิพากษ์วิจารณ์

“รายงานที่ดีอาร์ไอ” มีโอกาสรับใช้สังคมไทยมาตลอด ทั้งเป็นรายสะดวก และปรับมาเป็นรายเดือนในระยะต่อมา อย่างไรก็ตาม ตั้งแต่ฉบับที่ 118 เป็นต้นไป “รายงานที่ดีอาร์ไอ” จะมาพบผู้อ่านเป็นรายสะดวก พร้อมทั้งยังคงนำเสนอเรื่องราวต่างๆ อย่างเรียบง่ายแบบเป็นมิตรต่อความสนใจใคร่รู้ของผู้อ่านทั่วไปเช่นเดิม

ที่มา: การนำเสนอในการสัมมนาสาธารณะที่ดีอาร์ไอประจำปี 2564 เรื่อง “ความท้าทายและจินตนาการแห่งโลกใหม่: โมเดลใหม่ในการพัฒนาประเทศหลังโควิด-19” ในรูปแบบ virtual conference เมื่อวันที่ 9 พฤศจิกายน 2564

ผู้เขียนขอขอบคุณ ดร. สมเกียรติ ตั้งกิจวานิชย์ สำหรับข้อเสนอแนะและข้อคิดเห็นที่เป็นประโยชน์ และทีมนักวิจัย ซึ่งประกอบด้วย คุณวรารักษ์ อวูร์ปัญญากุล คุณปริญญา มีสกุล คุณธรรกักร ทัมมาระบุตร คุณปิยภัทร ปิ่นฉิม คุณเมธิส โลหเตปานนท์ คุณนฤฤทธิ์ ฉันทวสินกุล คุณณิชา พิทยาพงศกร และคุณวินิทร เจริญวิชพันธุ์ สำหรับความช่วยเหลือในการวิจัยเป็นอย่างดี

ยกระดับทักษะคนไทย... ให้ทันกับงานและทักษะในโลก ใหม่ที่เปลี่ยนแปลงรวดเร็ว ตลอดเวลา

โลกใหม่หลังโควิด-19 เป็นโลกของเศรษฐกิจดิจิทัล เศรษฐกิจสีเขียว และเศรษฐกิจสีเขียวน้ำ ซึ่งเกิดขึ้นตั้งแต่ก่อนเกิดโควิด-19 และเมื่อเกิดโควิด-19 ยิ่งกระตุ้นให้เศรษฐกิจเหล่านี้เติบโตมากขึ้น การเปลี่ยนแปลงโครงสร้างเศรษฐกิจที่มาพร้อมกับเศรษฐกิจเหล่านี้จะส่งผลต่อการเปลี่ยนแปลงของงานที่เกิดขึ้น หลายงานในโลกใหม่ต้องการทักษะที่เปลี่ยนแปลงไปอย่างสิ้นเชิง ดังนั้น หากประเทศไทยไม่ปรับตัวให้ทัน จะทำให้คนจำนวนมากตกงาน ตัวอย่างเช่น งานช่างซ่อมรถยนต์ไฟฟ้า ที่ต้องมีความรู้เกี่ยวกับระบบไฟฟ้าแรงดันสูง เพราะแบตเตอรี่รถยนต์ไฟฟ้ามีแรงดันไฟฟ้าสูงถึง 800 โวลต์ ซึ่งแตกต่างจากแบตเตอรี่รถยนต์แบบเดิมที่มีแรงดันไฟฟ้าประมาณ 12 โวลต์ ทำให้การซ่อมแซมต้องใช้ทักษะที่แตกต่างซึ่งยากกว่าเดิมมาก ปัญหาคือ ช่างซ่อมรถยนต์ในประเทศไทยที่มีอยู่จำนวนมากซึ่งส่วนใหญ่มีความรู้ช่างกล จะปรับตัวได้อย่างไร

การเปลี่ยนแปลงของงานและทักษะในโลกใหม่

การเปลี่ยนแปลงโครงสร้างเศรษฐกิจที่มาพร้อมกับเศรษฐกิจดิจิทัล เศรษฐกิจสีเขียว และเศรษฐกิจสีเขียวน้ำ จะส่งผลต่อ

การเปลี่ยนแปลงของงานที่เกิดขึ้น โดยจะสร้างทั้งงานที่มีรายได้สูงและรายได้ต่ำจำนวนมาก ตัวอย่างงานที่มีความต้องการสูงและรายได้ดีในเศรษฐกิจดิจิทัล (WEF, 2020a) เช่น ผู้เชี่ยวชาญด้าน AI (AI Specialist) นักวิทยาศาสตร์ข้อมูล (Data Scientist) วิศวกรข้อมูล (Data Engineer) นักพัฒนาข้อมูลขนาดใหญ่ (Big Data Developer) นักพัฒนาเทคโนโลยีวิเคราะห์และจัดการข้อมูลธุรกิจ และผู้เชี่ยวชาญความปลอดภัยไซเบอร์ ทั้งนี้ จะเห็นได้ว่า งานเหล่านี้ล้วนเป็นงานที่ใช้ทักษะสูง ซึ่งในปัจจุบันมีคนไทยจำนวนไม่มากที่สามารถทำได้ ตัวอย่างคุณสมบัติงานในตำแหน่งผู้เชี่ยวชาญความปลอดภัยไซเบอร์ คือ จบการศึกษาระดับปริญญาตรีขึ้นไป มีความรู้ด้านความปลอดภัยไอที ความรู้ไอทีขั้นสูง และระบบเครือข่ายคอมพิวเตอร์ มีทักษะภาษาอังกฤษ รวมทั้งมีความสามารถแก้ปัญหาซับซ้อน ความสามารถในการใช้เหตุผลหลายรูปแบบ และความไวต่อปัญหา (O*NET onLine)

ในเศรษฐกิจสีเขียวที่คนหันมาดูแลสุขภาพทั้งกายและใจมากขึ้น ตัวอย่างงานที่มีความต้องการสูงและรายได้ดี (WEF, 2020a) เช่น นักสุขภาพจิต (Behavioral Health Technician) ผู้ช่วยนักกายภาพบำบัด (Physical Therapist Aides) นักรังสีวิทยา (Radiation Therapists)

ภาพที่ 1 ตัวอย่างงานในโลกใหม่มีทั้งรายได้สูงและรายได้ต่ำ

ผู้ฝึกซ้อมนักกีฬา (Athletic trainers) นักสรีรวิทยาการออกกำลังกาย (Exercise Physiologists) พนักงานดูแลและบริการสันทนาการ (Recreation Workers) และผู้ช่วยด้านการดูแลส่วนตัว (Personal Care Aides) ตัวอย่างของงานในกลุ่มนี้ เช่น ผู้ช่วยนักกายภาพบำบัด ซึ่งต้องมีคุณสมบัติ คือ จบการศึกษามัธยมศึกษาตอนปลายขึ้นไป มีความรู้ด้านกายภาพบำบัดและด้านมาตรฐานบริการ มีสุขภาพแข็งแรง มีทักษะไอทีพื้นฐาน ทักษะใช้ซอฟต์แวร์ด้านการแพทย์ ทักษะภาษาอังกฤษ รวมทั้งความสามารถในการสื่อสาร ความใส่ใจผู้อื่น และความไวต่อปัญหา (O*NET onLine)

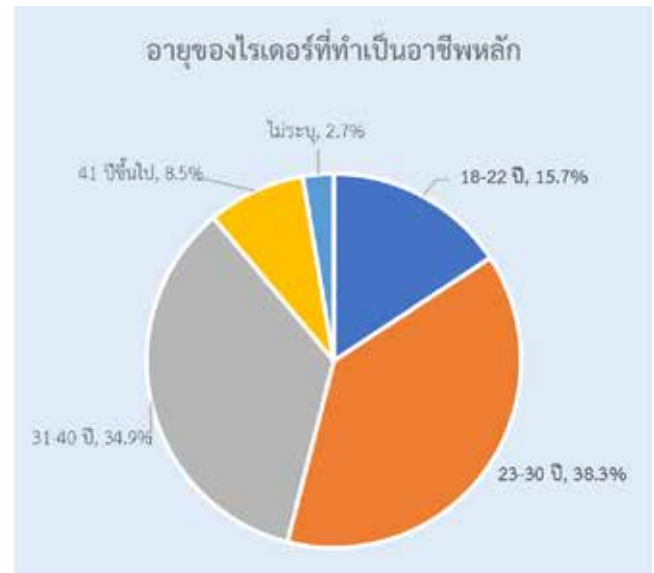
ส่วนตัวอย่างงานที่มีความต้องการสูงและรายได้ดีในเศรษฐกิจสีเขียว (WEF, 2020a) เช่น นักเทคนิคด้านเชื้อเพลิงชีวภาพ นักเทคนิคด้านพลังงานหมุนเวียน นักการตลาดสีเขียว ผู้เชี่ยวชาญด้านทรัพยากรน้ำ และผู้เชี่ยวชาญด้านความยั่งยืน ตัวอย่างของงานในกลุ่มนี้ เช่น ผู้เชี่ยวชาญด้านความยั่งยืน ซึ่งต้องมีคุณสมบัติ

คือ จบการศึกษาระดับปริญญาตรีขึ้นไป มีความรู้ทั้งด้านสิ่งแวดล้อม ด้านวัสดุและอาคาร ด้านกฎหมายและด้านไอทีพื้นฐาน รวมทั้งทักษะภาษาอังกฤษ ความสามารถในการคิดเชิงวิพากษ์ และความสามารถในการสื่อสาร (O*NET onLine)

แม้ว่างานในโลกใหม่ส่วนใหญ่เป็นงานรายได้สูง แต่ในความเป็นจริง งานในโลกใหม่มีทั้งรายได้สูงและรายได้ต่ำ (ภาพที่ 1) ตัวอย่างเช่น ในเศรษฐกิจดิจิทัล มีทั้งงานผู้เชี่ยวชาญด้านความปลอดภัยไซเบอร์และงานไรเดอร์ในเศรษฐกิจใส่ใจ มีทั้งงานผู้ช่วยนักกายภาพบำบัดและงานพนักงานนวดเพื่อสุขภาพ และในเศรษฐกิจสีเขียว มีทั้งงานผู้เชี่ยวชาญด้านความยั่งยืนและงานชาเลนจ์และคัดแยกขยะ

ทุกประเทศ รวมทั้งประเทศไทย อยากให้คนของตัวเองมีรายได้สูง แต่งานที่มีรายได้สูงก็ต้องการทักษะสูงซึ่งคนไทยจำนวนมากยังไม่สามารถทำได้ ตัวอย่างงานทักษะไม่สูงที่ทำมากในประเทศไทยคือไรเดอร์ (rider)

ภาพที่ 2 รายได้และอายุของไรเดอร์

ที่มา: การสำรวจโดย Rocket Media Lab ระหว่างเดือนมีนาคม-กรกฎาคม 2564

ซึ่งแม้ว่าเป็นงานที่มีประโยชน์ ช่วยให้คนจำนวนมากมีงานทำในช่วงนี้ที่ธุรกิจจำนวนมากปิดตัว และยังมีรายได้ดีพอสมควรด้วย จากการสำรวจโดย Rocket Media Lab ระหว่างเดือนมีนาคม-กรกฎาคม 2564 พบว่า คนที่ทำงานไรเดอร์เป็นอาชีพหลักมากกว่าครึ่ง มีรายได้มากกว่า 1.5 หมื่นบาทต่อเดือน แต่ต้องทำงานหนักมากกว่า 8 ชั่วโมงต่อวัน คนที่ทำส่วนใหญ่จึงมีอายุน้อย โดยมากกว่าครึ่งมีอายุน้อยกว่า 30 ปี (ภาพที่ 2) นอกจากนี้ งานนี้ยังไม่มีความเสถียร และมีความเสี่ยงจากทั้งอุบัติเหตุและความไม่แน่นอนในอาชีพ เพราะขึ้นกับการกำหนดของแต่ละแพลตฟอร์ม ดังนั้น ประเทศไทยจึงควรช่วยพัฒนาทักษะของคนไทยให้สามารถทำงานที่มีรายได้และเงื่อนไขการทำงานที่ดีขึ้น

ทักษะที่หลากหลายในโลกใหม่

เพื่อยกระดับงานของคนไทยในโลกใหม่ให้มีรายได้

ได้และเงื่อนไขการทำงานที่ดีขึ้น ประเทศไทยควรช่วยยกระดับทักษะของคนไทยให้มีความหลากหลายมากขึ้น เนื่องจากงานที่มีรายได้และเงื่อนไขการทำงานที่ดี เช่น นักวิเคราะห์ข้อมูล หรือผู้เชี่ยวชาญด้านความยั่งยืน ล้วนต้องการทักษะที่แตกต่างจากแบบเดิมที่รู้สึกเพียงอย่างเดียว เหมือนรูปตัว I แต่ต้องการทักษะที่หลากหลายมากยิ่งขึ้น เช่น

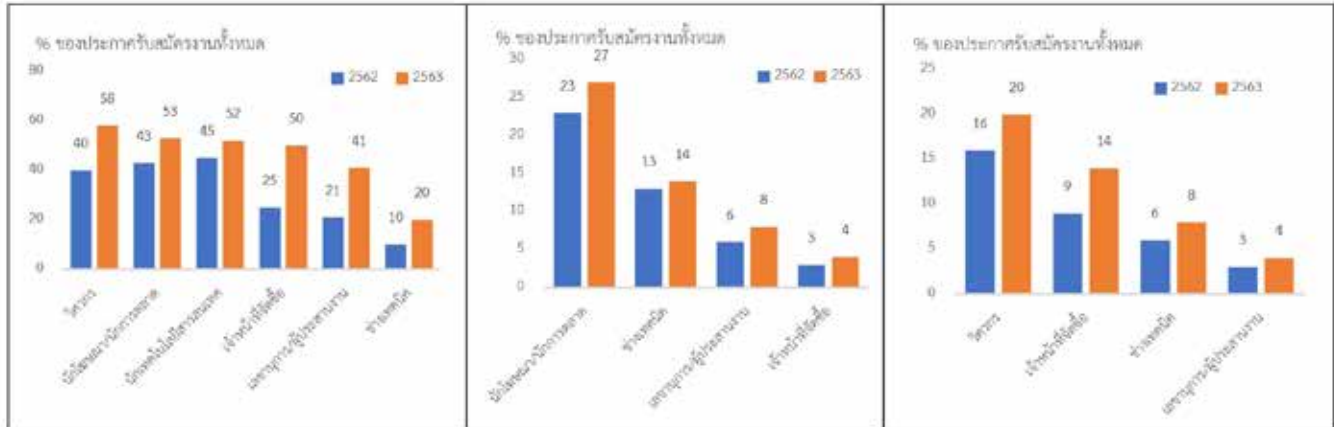
- ทักษะการหนึ่งเรื่องและรู้กว้างหลายเรื่องแบบรูปตัว T หรือ
- รู้ลึกอย่างน้อยสองเรื่องและสามารถเชื่อมโยงได้แบบรูปตัว π หรือ
- มีความสามารถในการคิดขั้นสูงไปอีกโดยสามารถบูรณาการและสังเคราะห์ความเชี่ยวชาญสองเรื่องเข้าด้วยกันได้แบบรูปตัว Y หรือ
- มีความสามารถวิเคราะห์ (การแบ่งซอยปัญหาใหญ่ที่แก้ได้ยากเป็นปัญหาเล็กหลายปัญหา) และสามารถสังเคราะห์ได้ (การบูรณาการ

ภาพที่ 3 ทักษะของพนักงานที่นายจ้างต้องการ

สัดส่วนความต้องการทักษะภาษาอังกฤษ

สัดส่วนความต้องการทักษะดิจิทัล

สัดส่วนความต้องการทักษะการคิดเชิงวิพากษ์

ที่มา: กิติอาร์โอ ประมวลผลจากข้อมูลขนาดใหญ่ในเว็บไซต์หางาน 13 แห่ง จำนวน 577,307 ตำแหน่งงาน ในช่วง 1 มกราคม 2562 – 31 ธันวาคม 2563

แนวทางการแก้ปัญหาเข้าด้วยกันให้หนุนเสริมกันได้) เหมือนรูปตัว X

จากการสำรวจผู้บริหารในธุรกิจขนาดใหญ่ทั่วโลกกว่า 20 ประเทศโดย WEF (2020b) พบว่า ทักษะที่เป็นที่ต้องการ 10 อันดับแรกภายในปี 2025 ได้แก่

- ทักษะในการแก้ปัญหา ได้แก่ การคิดวิเคราะห์และนวัตกรรม การแก้ปัญหาที่ซับซ้อน การคิดเชิงวิพากษ์ ความคิดสร้างสรรค์ และการใช้เหตุผล
- ทักษะในการจัดการตัวเอง ได้แก่ การเรียนรู้ด้วยตัวเอง และการล้มแล้วลุกได้เร็ว (resilience) การรับมือกับภาวะกดดัน และความยืดหยุ่น
- ทักษะในการทำงานร่วมกับผู้อื่น ได้แก่ ความเป็นผู้นำและการสร้างอิทธิพลทางสังคม
- ทักษะในการใช้เทคโนโลยี เช่น การใช้และติดตามเทคโนโลยี และการออกแบบและโปรแกรมมิ่ง

ทั้งนี้ ทักษะใหม่ที่ผู้บริหารเหล่านี้ให้ความสำคัญมากคือ การคิดวิเคราะห์และนวัตกรรม การเรียนรู้ด้วยตัวเอง รวมทั้งการล้มแล้วลุกได้เร็ว การรับมือกับภาวะกดดัน

และความยืดหยุ่น นอกจากนี้ ผู้บริหารเหล่านี้ยังให้ความสำคัญเห็นว่า กว่า 50% ของพนักงานทั้งหมดต้องสร้างทักษะใหม่ (reskill) ภายในปี 2025 (WEF 2020b: 6)

สำหรับในประเทศไทย จากการศึกษาของ กิติอาร์โอด้วยการสัมภาษณ์เชิงลึกผู้ประกอบการ และการวิเคราะห์ข้อมูลขนาดใหญ่ (Big Data) จากประกาศหางานออนไลน์มากกว่า 5 แสนตำแหน่ง พบว่า นอกจากทักษะวิชาชีพเฉพาะแล้ว ทักษะที่นายจ้างต้องการมากขึ้นอย่างชัดเจนนับตั้งแต่เกิดโควิด เมื่อเปรียบเทียบกับในช่วงก่อนโควิด (ภาพที่ 3) ประกอบด้วยทักษะที่สำคัญ ได้แก่

- ทักษะภาษาอังกฤษ โดยเฉพาะงานด้านวิศวกร เจ้าหน้าที่จัดซื้อ เลขานุการหรือผู้ประสานงานช่างเทคนิค และงานในอุตสาหกรรมสร้างสรรค์ เช่น นักโฆษณาหรือนักการตลาด นักเทคโนโลยีสารสนเทศ นักเขียน สถาปนิก นักออกแบบกราฟิก และล่ามหรือนักแปล
- ทักษะดิจิทัล โดยเฉพาะงานด้านช่างเทคนิค เลขานุการหรือผู้ประสานงาน เจ้าหน้าที่จัดซื้อ

ภาพที่ 4 สัดส่วนของหนุ่มสาวที่ตอบคำถามว่า “ความรู้และทักษะของคุณใช้ทำงานได้นานแค่ไหน”

และงานในอุตสาหกรรมสร้างสรรค์ เช่น นักโฆษณาหรือนักการตลาด นักเขียน นักออกแบบกราฟิก สถาปนิก และช่างหรือนักแปล

- ทักษะการคิดเชิงวิพากษ์ (critical thinking) โดยเฉพาะงานด้านวิศวกร เจ้าหน้าที่จัดซื้อ ช่างเทคนิค เลขานุการหรือผู้ประสานงาน และงานในอุตสาหกรรมสร้างสรรค์ เช่น นักโฆษณาหรือนักการตลาด นักเทคโนโลยีสารสนเทศ นักเขียน นักออกแบบกราฟิก และสถาปนิก

ประเด็นที่สำคัญอีกประการจากการสัมภาษณ์เชิงลึกผู้ประกอบการ ยังพบว่า นายจ้างจำนวนมากต้องการพนักงานที่มี soft skills เช่น ความสามารถในการสื่อสาร การทำงานเป็นทีม การมีความคิดสร้างสรรค์ ความเป็นมืออาชีพ และการปรับตัวได้เร็ว ซึ่งทั้งหมดนี้ก็สอดคล้องกับทักษะความต้องการในต่างประเทศ แต่ความแตกต่างที่ชัดเจนคือ นายจ้างไทยต้องการพนักงานที่มีทักษะภาษาอังกฤษเพิ่มขึ้นมากในหลายอาชีพ

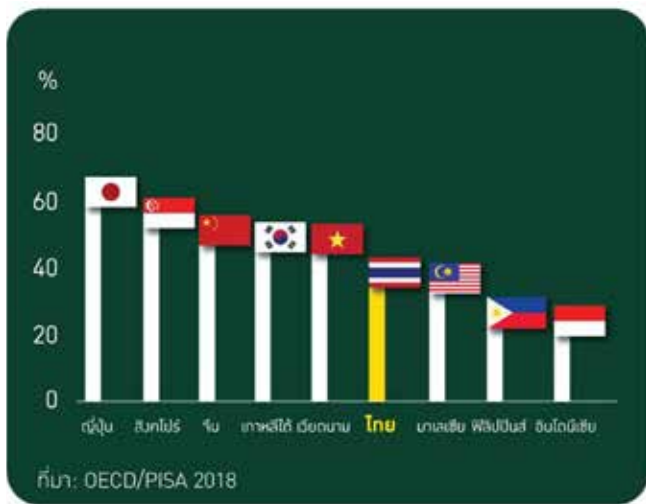
ความพร้อมของคนไทยและสถาบันการศึกษาไทยด้านทักษะในโลกใหม่

ในขณะที่นายจ้างต้องการพนักงานที่มีทักษะที่หลากหลายเพิ่มขึ้น แต่หนุ่มสาวไทยที่กำลังจะเข้าสู่ตลาดแรงงานหรือทำงานมาได้ระยะหนึ่งจำนวนมากยังเชื่อว่าทักษะที่มีอยู่ยังใช้ได้อีกนาน จากผลการสำรวจหนุ่มสาว (15-35 ปี) ในอาเซียน 5.6 หมื่นคนของ WEF (2019) ร่วมกับ Sea Group พบว่า 30% ของหนุ่มสาวไทยเชื่อว่าทักษะที่มีอยู่ใช้ได้ตลอดชีวิต ขณะที่มีเพียง 10% ของหนุ่มสาวสิงคโปร์และเวียดนามที่คิดแบบนี้ (ภาพที่ 4) ซึ่งน่าเป็นห่วงอย่างยิ่ง เพราะที่โลกใหม่ต้องการจะเปลี่ยนแปลงไปอย่างรวดเร็วตลอดเวลา

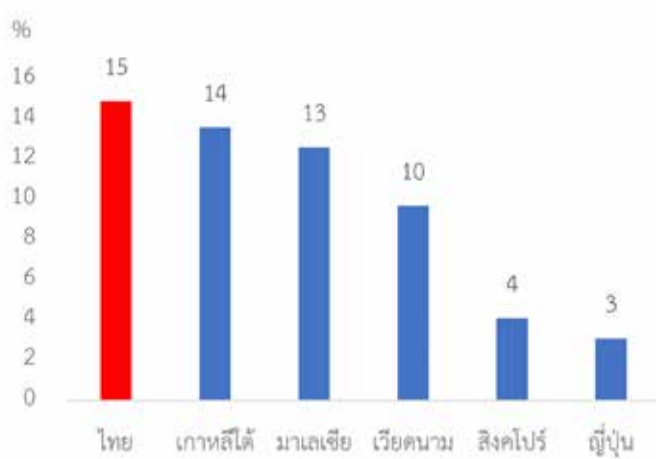
นอกจากนี้ เมื่อเทียบกับหลายประเทศในภูมิภาคเอเชียตะวันออก จากรายงานของ OECD (2021) เด็กไทยจำนวนมากคิดว่า สติปัญญาและความสามารถของตนเองเป็นสิ่งที่เปลี่ยนแปลงไม่ได้ ภาพที่ 5 แสดงให้เห็นว่า เด็กไทยเพียง 40% ที่ตอบว่าสติปัญญาเป็นสิ่งที่เปลี่ยนแปลงได้ ขณะที่เด็กเกือบ 70% ในญี่ปุ่นที่คิดแบบนี้

ภาพที่ 5 สัดส่วนของเด็กที่ตอบว่า “สติปัญญาเป็นสิ่งที่ยั่งยืนได้”

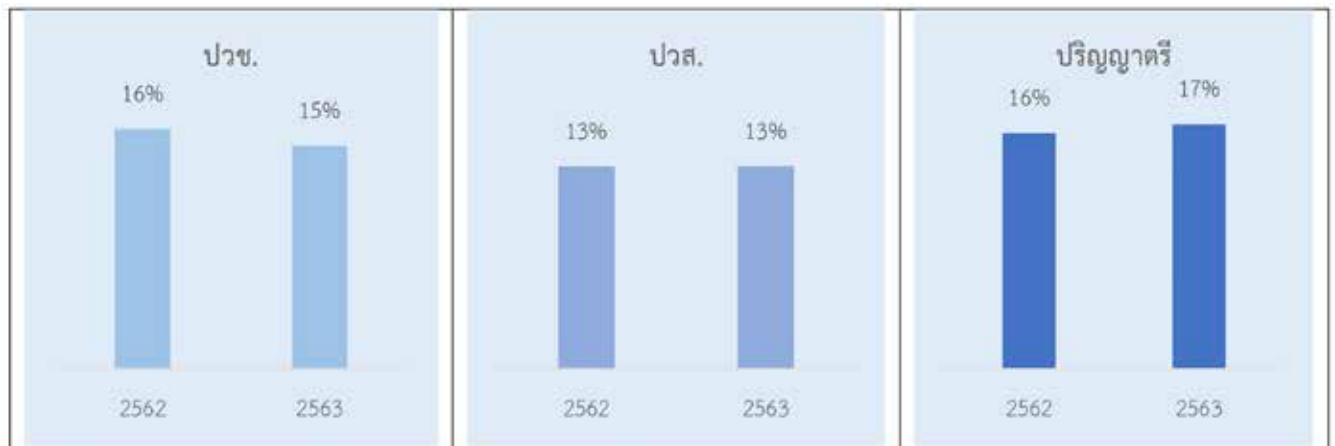

ภาพที่ 6 สัดส่วนหนุ่มสาวอายุ 15-24 ปีที่ไม่ได้ทำงาน ไม่ได้เรียน หรือไม่ได้ฝึกฝนทักษะ (NEET) ปี 2562

ที่มา: Youth labour statistics, International Labour Organization (ILO), <https://ilostat.ilo.org/topics/youth/> [retrieved November 3, 2021].

ภาพที่ 7 สัดส่วนของนักศึกษาที่ออกกลางคันต่อนักศึกษาทั้งหมด

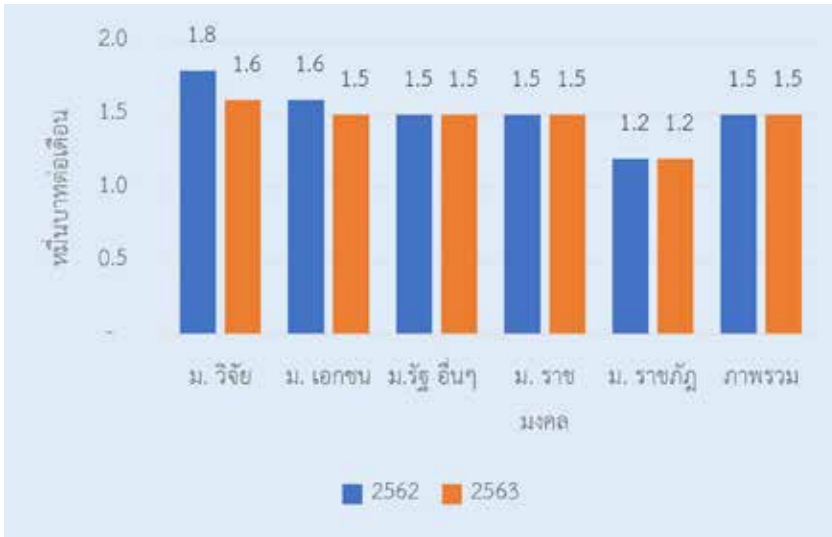
ที่มา: กระทรวงศึกษาธิการ และกระทรวงการอุดมศึกษา วิทยาศาสตร์ วิจัยและนวัตกรรม

การเชื่อว่าทักษะตัวเองใช้ได้อยู่แล้วและไม่คิดว่า จะเปลี่ยนแปลงสติปัญญาและความสามารถของตัวเองได้ อาจทำให้หนุ่มสาวไทยคิดว่าไม่ต้องฝึกทักษะใหม่ที่ทักษะที่โลกใหม่ต้องการจะเปลี่ยนแปลงไปอย่างรวดเร็วและตลอดเวลา ความเชื่อดังกล่าวและการขาดโอกาสทางการศึกษาซึ่งเป็นผลจากฐานะครอบครัว อาจเป็นคำอธิบายว่า ทำไมประเทศไทยจึงมีคนหนุ่มสาว

ที่อายุระหว่าง 15-24 ปีที่ไม่ได้ทำงาน ไม่ได้เรียน หรือไม่ได้ฝึกฝนทักษะ (Not in Education, Employment or Training: NEET) ประมาณ 15% ของหนุ่มสาวในวัยเดียวกัน หรือคิดเป็น 1.4 ล้านคนในปี 2562 (ภาพที่ 6)

นอกจากหนุ่มสาวที่อายุระหว่าง 15-24 ปี มากกว่า 1.4 ล้านคนที่ไม่ได้ทำงาน ไม่ได้เรียน หรือไม่ได้ฝึกฝนทักษะแล้ว ยังมีนักศึกษาที่เข้าเรียนในระดับ

ภาพที่ 8 รายได้เฉลี่ยมีฐานะของบัณฑิตจบใหม่

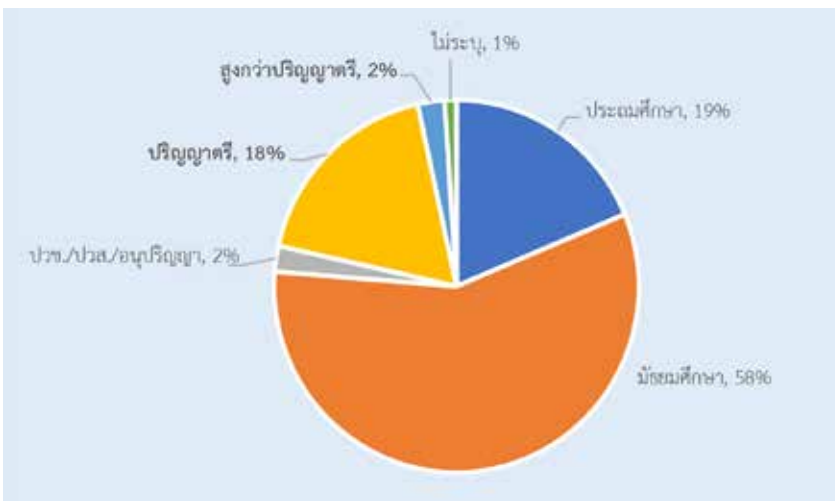

หมายเหตุ: ม. วิจัย ประกอบด้วย 9 แห่ง ได้แก่ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหิดล มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ มหาวิทยาลัยขอนแก่น มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีพระจอมเกล้าธนบุรี และ มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีสุรนารี

ม. รัฐอื่นๆ หมายถึง มหาวิทยาลัยในกำกับที่ไม่ใช่มหาวิทยาลัยวิจัยข้างต้น และมหาวิทยาลัยรัฐที่ไม่ใช่มหาวิทยาลัยราชภัฏ/มหาวิทยาลัยราชวมงคล

ที่มา: ข้อมูลระบบภาวะการมีงานทำของบัณฑิต สำนักงานปลัดกระทรวงการอุดมศึกษา วิทยาศาสตร์ วิจัยและนวัตกรรม

ภาพที่ 9 ระดับการศึกษาของไรเดอร์ที่ทำงานเต็มเวลา

ที่มา: การสำรวจโดย Rocket Media Lab ระหว่างเดือนมีนาคม-กรกฎาคม 2564

อาชีวศึกษาและอุดมศึกษาที่ตกหล่นออกกลางคันอยู่อีกมาก (ภาพที่ 7)

แม้แต่นักศึกษาที่เรียนจนจบปริญญาตรีจากมหาวิทยาลัย ก็มีส่วนหนึ่งที่ยังไม่ได้รับรายได้สูง โดยรวมบัณฑิตจบใหม่มีรายได้เฉลี่ย 1.5 หมื่นบาทต่อเดือน (ภาพที่ 8) แต่ยังมีอีก 1/3 ของบัณฑิตจบใหม่ที่มีรายได้ไม่ถึง 1.5 หมื่นบาท ซึ่งน้อยกว่าไรเดอร์ที่ทำงานเต็มเวลา (full

time) ส่วนใหญ่ ดังนั้น จึงไม่น่าแปลกใจที่คนจบปริญญาตรีส่วนหนึ่งไปทำงานเป็นไรเดอร์เต็มเวลา ดังจะเห็นว่า มีไรเดอร์จบปริญญาตรีหรือสูงกว่ามากถึง 20% (ภาพที่ 9) ซึ่งสะท้อนถึงการไม่สามารถหางานอื่นที่มีรายได้และเงื่อนไขที่ดีกว่านี้ได้

ข้อมูลดังกล่าวข้างต้นสะท้อนว่า โดยรวมแล้ว การศึกษาของมหาวิทยาลัยไม่ได้ทำให้เกิดผลตอบแทนสูง ซึ่งอาจเป็นปัญหาคุณภาพการเรียนการสอน กล่าวคือ คุณภาพการเรียนการสอนที่แตกต่างกันส่งผลให้ทักษะของนักศึกษาที่จบออกมาต่างกันและมีรายได้ที่แตกต่างกัน ตัวอย่างเช่น จากการเปรียบเทียบหลักสูตรปริญญาตรีด้านบริหารธุรกิจ สาขาการตลาด ของมหาวิทยาลัยราชภัฏ 2 แห่ง ซึ่งอยู่ในจังหวัดใกล้เคียงกันและมีบัณฑิตจบใหม่ที่มีรายได้เฉลี่ยแตกต่างกัน โดยมีรายได้เฉลี่ย 1.5 หมื่นบาทต่อเดือนสำหรับผู้จบการศึกษาจากมหาวิทยาลัยราชภัฏแห่งที่ 1 และ 1.2 หมื่นบาทต่อเดือนสำหรับผู้จบจากมหาวิทยาลัยราชภัฏแห่งที่ 2 พบว่า มหาวิทยาลัยราชภัฏแห่งที่ 1 มีการตอบสนองต่อความต้องการของตลาดมากกว่า โดยเข้าไปร่วมมืออย่างใกล้ชิดกับภาคเอกชน และมีการสอนทักษะที่ตอบสนองต่อความต้องการของตลาดมากกว่า เช่น

- มีความเข้มข้นของการเรียนภาษาต่างประเทศมากกว่า และมีวิชาภาษาอังกฤษขั้นสูงมากกว่า เช่น ภาษาอังกฤษเพื่อการนำเสนอ และการสื่อสาร
- เปิดสอนวิชาด้านเทคโนโลยีดิจิทัลมากกว่า เช่น พฤติกรรมผู้บริโภคในยุคดิจิทัล การจัดการการตลาดดิจิทัล และการเป็นผู้ประกอบการในยุคดิจิทัล
- มีจำนวนอาจารย์ที่จบระดับปริญญาเอกมากกว่า และบางส่วนจบจากต่างประเทศ

สถาบันการศึกษาไทยมีความพยายามในการปรับตัวหลายอย่าง เช่น หลายมหาวิทยาลัยมีการจัดหลักสูตรการเรียนการสอนออนไลน์ขนาดใหญ่ (Massive Open Online Course: MOOC) โดยไม่จำกัดวุฒิการศึกษาของผู้เรียน และส่วนใหญ่เป็นหลักสูตรระยะสั้น

เรียนฟรี เมื่อเรียนจบแล้วได้ประกาศนียบัตร ข้อดีของ MOOC คือ ทำให้มีการเผยแพร่ความรู้ได้มากขึ้น อย่างไรก็ตาม ยังมีคำถามเกี่ยวกับคุณภาพของหลักสูตรว่า เมื่อเรียนจบหลักสูตรเหล่านี้แล้ว จะทำให้ผู้เรียนเกิดทักษะใหม่และนำไปใช้ได้จริงตรงตามความต้องการของตลาดมากน้อยแค่ไหน

นอกจาก MOOC แล้ว มหาวิทยาลัยในไทยหลายแห่งปรับตัวโดยจัดตั้งธนาคารหน่วยกิต (credit bank) ซึ่งเป็นระบบการสะสมหน่วยกิตโดยไม่จำกัดระยะเวลาในการเรียน ข้อดีคือ ให้ความยืดหยุ่นกับผู้เรียน แต่หากหลักสูตรที่มหาวิทยาลัยสอนอยู่ไม่สอดคล้องกับทักษะที่ตลาดต้องการ การมีธนาคารหน่วยกิตก็ไม่ตอบโจทย์นี้ นอกจากนี้ ธนาคารหน่วยกิตอาจไม่เหมาะกับสาขาที่ความรู้เปลี่ยนเร็ว เช่น เทคโนโลยีสารสนเทศ

นอกจากนี้ หลายหน่วยงาน ทั้งสถาบันการศึกษา หน่วยงานภาครัฐที่เกี่ยวข้อง และภาคเอกชน ได้ร่วมกันจัดการศึกษาแบบบูรณาการการเรียนรู้ออกมาจากการทำงาน (Work-integrated Learning หรือ WiL) หรือโรงเรียนในโรงงาน เพื่อแก้ปัญหาของระบบการศึกษาที่สอนทักษะไม่ตรงกับความต้องการของตลาด ซึ่งมีจุดเด่นคือ ผู้เรียนได้เรียนรู้จากการทำงานจริงจึงมีทักษะที่ตรงกับความต้องการของตลาด และมีรายได้ระหว่างเรียน ทั้งนี้ ความท้าทายที่สำคัญของโครงการคือ การขยายการศึกษาแบบนี้ออกไปในวงกว้าง (scale up)

ล่าสุด มีความพยายามพัฒนาทักษะบุคลากรในพื้นที่ EEC ภายใต้ EEC Model โดยยกระดับให้เอกชนมีส่วนร่วมมากขึ้น ทั้งการร่วมจ่ายและออกแบบหลักสูตร เพื่อให้ได้ทักษะตรงตามความต้องการของตน ขณะที่ผู้เรียนมีงานทำระหว่างเรียน และเมื่อเรียนจบก็สามารถเข้าทำงานเป็นพนักงานในสถานประกอบการนั้นได้ทันที และได้เงินเดือนสูงกว่าทั่วไป เช่น จบปริญญาตรีได้เงินเดือน 3 หมื่นบาท และจบหลักสูตรอบรมระยะสั้นได้เงิน

เดือน 2 หมื่นบาท โครงการนี้เป็นโครงการที่ดีในการตอบ โจทย์การฝึกอบรมทักษะให้ตรงตามความต้องการ ทั้งนี้ ความท้าทายของประเทศไทยคือ การขยายผลโครงการ ไปในพื้นที่อื่นๆ ทั่วประเทศ

จะเห็นได้ว่า สถาบันการศึกษาไทยมีความ พยายามในการปรับตัว แต่ยังไม่นำไปสู่การแก้ปัญหา เรื่องทักษะที่ไม่ตรงกับความต้องการของตลาด ยกเว้น WiL และ EEC Model ผลที่ตามมาคือ ไม่สามารถผลิต ผู้เรียนที่จบมาตรงตามความต้องการตลาดจึงทำให้มีราย ได้น้อย ซึ่งสะท้อนถึงปัญหาการขาดความรับผิดชอบ ของสถาบันการศึกษาไทยในการจัดการเรียนการสอน อันเกิดจากสาเหตุสำคัญ 2 ประการ คือ

1. สถาบันการศึกษามีรายได้ส่วนใหญ่จากงบประมาณของรัฐ ทำให้ไม่ได้ผูกกับผลการมี งานทำและรายได้ของผู้เรียน

ลักษณะการอุดหนุนการศึกษาของรัฐ แบบให้เงินโดยตรงแก่สถาบันการศึกษา (supply-side financing) ทำให้สถาบันการ ศึกษาจัดการเรียนการสอนตามความพร้อม และความต้องการของสถาบันมากกว่าการ พัฒนาให้ผู้เรียนมีทักษะที่ตรงตามความ ต้องการของตลาด

2. ผู้เรียนมีข้อมูลไม่เพียงพอเกี่ยวกับคุณภาพ ของสถาบันการศึกษาในการฝึกทักษะให้ ตรงตามความต้องการของตลาด ในการตัดสินใจเลือกเรียนในสถาบันการศึกษา

ปัจจัยดังกล่าวทำให้สถาบันการศึกษาส่วนใหญ่ ไม่มีแรงจูงใจในการทำงานร่วมกับภาคเอกชนเพื่อรับรู้ ทักษะที่ตลาดต้องการ และออกแบบปรับปรุงหลักสูตร ร่วมกัน

โมเดลและการดำเนินนโยบายการศึกษาหรือฝึ กอบรมที่สร้างความรับผิดชอบในต่างประเทศ และในประเทศไทย

เพื่อแก้ปัญหาการสร้างควมรับผิดชอบใน การศึกษาหรือฝึกอบรม เราสามารถเรียนรู้ได้จากโมเดล การศึกษาหรือฝึกอบรมที่สร้างความรับผิดชอบในต่าง ประเทศ เช่น Generation, มหาวิทยาลัยเพอร์ติว และ Lambda School และการดำเนินนโยบายการศึกษาหรือ ฝึกอบรมที่สร้างความรับผิดชอบในต่างประเทศ เช่น สิงคโปร์ และอังกฤษ

• Generation

Generation เป็นโมเดลในการฝึกอบรมทักษะ ในหลักสูตรระยะสั้นที่สร้างความรับผิดชอบ โดย ควบคุมคุณภาพของหลักสูตรการฝึกอบรม เริ่มตั้งแต่ การออกแบบและปรับปรุงหลักสูตรร่วมกับนายจ้างเพื่อ ให้ตรงกับความต้องการของนายจ้างมากที่สุดและสร้าง ทักษะที่ใช้ได้จริง คัดเลือกผู้เรียนที่พร้อมและมีความมุง มั่น ฝึกสอนเข้มข้นทั้งทักษะงานและทัศนคติ ช่วยจับคู่ หางานเมื่อเรียนจบ ให้การสนับสนุนหลังเข้าทำงาน และ ติดตามประเมินผล

ปัจจุบัน โครงการ Generation เกิดขึ้นในหลาย ประเทศทั่วโลก รวมทั้งประเทศไทย และประสบความสำเร็จ เป็นอย่างดี หากพิจารณาจากจำนวนผู้จบจาก โครงการมากกว่า 5 หมื่นคน อัตราการจ้างงานของผู้เรียน ที่ได้งานภายในสามเดือนหลังจากจบโครงการ 80% อัตรา ผู้เข้าร่วมโครงการที่ไม่มีรายได้ก่อนเข้าโครงการแต่มีรายได้เมื่อจบโครงการมีสูงถึง 93% และอัตราของนายจ้างที่ มองว่าผู้จบจากโครงการสามารถปฏิบัติงานได้ดีกว่าพนักงานอื่น ๆ สูงถึง 84%¹

¹ <https://www.generation.org> (เข้าถึงเมื่อ 21 มกราคม 2565)

• มหาวิทยาลัยเพอร์ติว

มหาวิทยาลัยเพอร์ติวมีโมเดลที่รับผิดชอบกับนักเรียน เพราะให้เรียนฟรีก่อน หากจบแล้ว ทำงานมีรายได้ ค่อยเอารายได้มาแบ่งจ่ายคืนมหาวิทยาลัยภายใน 10 ปี ซึ่งหมายความว่า หากผู้เรียนไม่มีงานดีหรือรายได้ดี มหาวิทยาลัยก็จะได้เงินคืนอย่างเพียงพอ นี่จึงเป็นการสร้างความรับผิดชอบต่อสถาบันการศึกษาต่อผู้เรียน ปัจจุบันมหาวิทยาลัยในสหรัฐอเมริกาเกือบสิบแห่งใช้โมเดลนี้สำหรับการเรียนในระดับปริญญา เช่น มหาวิทยาลัยยูทาห์ และหลายมหาวิทยาลัยก็ใช้สำหรับการเรียนระยะสั้นในระดับประกาศนียบัตรด้วย เช่น University of San Diego Extension ที่เปิดสอนหลักสูตรนักพัฒนาดิจิทัล นักพัฒนาซอฟต์แวร์ นักการตลาดดิจิทัล และนักวิเคราะห์ธุรกิจ

• Lambda School

Lambda School เป็นสตาร์ทอัพที่ใช้โมเดลที่ยกระดับความรับผิดชอบต่อสูงไปอีกขั้นหนึ่งคือ เป็นหลักสูตรสอนออนไลน์ระยะสั้นที่รับประกันว่า หากผู้เรียนไม่ได้งานที่มีรายได้มากกว่า 5 หมื่นเหรียญต่อปี ไม่ต้องจ่ายค่าเรียนเลย แต่หากได้งาน ต้องแบ่งจ่าย 17% ของรายได้เป็นระยะเวลา 2 ปี และมีมูลค่าจ่ายคืนทั้งหมดไม่เกิน 3 หมื่นเหรียญ ทั้งนี้ ความน่าสนใจของโมเดลนี้คือ มีความรับผิดชอบต่อผู้เรียนสูงมาก เพราะรับเอาความเสี่ยงในการได้งานที่มีรายได้สูงมาอยู่ที่ Lambda School ทั้งหมด ดังนั้น ธุรกิจจะโปรดยอดหรือไม่จะขึ้นกับคุณภาพของการสอน การดำเนินนโยบายการศึกษาของรัฐบาลในต่างประเทศ เช่น สิงคโปร์ และอังกฤษ ก็ให้ความสำคัญกับการช่วยให้ประชาชนสร้างทักษะใหม่หลังโควิด-19 ด้วยการให้ทุนฝึกอบรมแก่ผู้เรียนโดยตรง แทนการอุดหนุนสถาบันการศึกษา ซึ่งทำให้ผู้เรียนมีอำนาจตัดสินใจเลือกเรียนทักษะที่ช่วยให้ตัวเองมีงานทำและมีรายได้ดี และ

สร้างความรับผิดชอบของสถาบันการศึกษา ในกรณีของสิงคโปร์ หน่วยงาน SkillsFuture ให้ทุนสนับสนุน 500 เหรียญสิงคโปร์แก่ชาวสิงคโปร์อายุ 25 ปีขึ้นไปในการเรียนเพื่อพัฒนาทักษะ การอุดหนุนทุนโดยตรงไปที่ผู้เรียนทำให้สถาบันฝึกอบรมต้องฝึกทักษะอย่างมีคุณภาพ เพื่อให้ผู้เรียนเลือกเข้ามาเรียนในหลักสูตรของตัวเอง นอกจากนี้ ในช่วงโควิด-19 รัฐบาลสิงคโปร์เห็นว่า ทักษะที่ต้องการในโลกหลังโควิด-19 จะเปลี่ยนแปลงไปมาก จึงต้องเร่งยกระดับทักษะประชาชน โดยให้เงินอุดหนุนเพิ่มเติมอีก 500 เหรียญสิงคโปร์สำหรับคนอายุ 25 ปีขึ้นไป และคนวัยกลางคนที่อายุ 40-60 ปีก็ได้รับการอุดหนุนเพิ่มขึ้นอีก 500 เหรียญสิงคโปร์

เช่นเดียวกัน เพื่อรับมือกับผลกระทบของโควิด-19 และช่วยฟื้นฟูประเทศหลังจากโควิด-19 ประเทศอังกฤษมีนโยบาย Lifetime Skills Guarantee เพื่อช่วยให้ทุกคนมีทักษะที่ต้องการในทุกช่วงวัยของชีวิต โดยการให้ทุนสนับสนุนผู้เรียนโดยตรงในรูปแบบต่างๆ ไม่ว่าจะเป็นการให้เรียนในหลักสูตร ปวช. หรือ ม.ปลายได้ฟรีสำหรับคนอายุ 19 ปีขึ้นไปที่ยังไม่จบ A level (เทียบเท่า ม.ปลาย) ในหลักสูตรที่กำหนด เช่น ดิจิทัล วิศวกรรม วิทยาศาสตร์ ธุรกิจ การดูแลเด็ก ภายใต้โครงการ Free level 3 qualifications หรือเลือกเรียนหลักสูตรฝึกอบรมทักษะระยะสั้นฟรี 12-16 สัปดาห์ เช่น การวิเคราะห์ข้อมูล การตลาดดิจิทัล การพัฒนาซอฟต์แวร์ และทักษะสีเขียวสำหรับผู้ที่ยังอายุ 19 ปีขึ้นไป ภายใต้โครงการ Skills Bootcamps หรือการให้กู้เงินเพื่อเรียนหรือฝึกอบรมที่สถาบันการศึกษา ภายใต้โครงการ Lifelong Loan Entitlement ซึ่งจะเริ่มในปี ค.ศ.2025

ในเมืองไทยก็มีตัวอย่างที่แสดงถึงความรับผิดชอบต่อมหาวิทยาลัย โดยเฉพาะมหาวิทยาลัยเอกชนหลายแห่ง เพราะไม่ได้รับเงินช่วยเหลือจากภาครัฐมาก จึงนำประเด็นการมีงานทำและรายได้ดีของผู้เรียน

มาเป็นจุดขาย ยกตัวอย่างเช่น คณะพยาบาลศาสตร์ มหาวิทยาลัยวงษ์ชวลิตกุล นำเอาผลการสอบได้ใบประกอบวิชาชีพจากสภาการพยาบาล 100% มาเป็นจุดขาย ทำให้ในแต่ละปีมีผู้สมัครเรียนจำนวนมาก แม้ว่าหลักสูตรพยาบาลศาสตร์เปิดรับนักศึกษาปีละ 120 คน และค่าเทอม 3.28 แสนบาทตลอดหลักสูตร ทั้งนี้ เคล็ดลับความสำเร็จของการสอบได้ 100% คือ คณะฯ จัดติวให้นักศึกษาก่อนไปสอบใบประกอบวิชาชีพเพื่อให้มั่นใจว่าหลังจบผู้เรียนจะมีงานทำและรายได้ดี ทั้งนี้ ข้อมูลจากสำนักงานปลัดกระทรวงการอุดมศึกษา วิทยาศาสตร์ วิจัยและนวัตกรรมระบุว่า รายได้เฉลี่ยของบัณฑิตจบใหม่คือ 2.5 หมื่นบาทต่อเดือนในปี 2562

อีกตัวอย่างหนึ่งในประเทศไทยที่น่าสนใจมากคือ สตาร์ทอัพชื่อ TechUp ที่สร้างโมเดลความรับผิดชอบต่อเพิ่มขึ้นไปอีกระดับหนึ่งซึ่งคล้ายกับ Lambda School ที่จะเปิดสอนหลักสูตรออนไลน์ระยะสั้นสำหรับทักษะที่ตลาดต้องการ เช่น นักพัฒนาซอฟต์แวร์ โดยผู้เรียนจะใช้ระยะเวลาเรียนเต็มเวลา 4 เดือน และ TechUp รับประกันว่าหากจบแล้ว ยังไม่สามารถหางานที่รายได้ดีถึง 2 หมื่นบาทต่อเดือนได้ภายใน 6 เดือนก็ไม่ต้องจ่ายค่าเรียน และมีกระบวนการควบคุมคุณภาพตั้งแต่ต้นเหมือน Generation เริ่มตั้งแต่การคัดเลือกผู้เรียนที่มีความพร้อมและมีความมุ่งมั่น และการเน้นสอนทักษะสำคัญ เช่น เทคโนโลยีภาษาอังกฤษ soft skills (เช่น การสื่อสาร และการทำงานเป็นทีม) และการสมัครและสัมภาษณ์งาน เพื่อให้มั่นใจว่าผู้เรียนจะได้งานหลังจบหลักสูตร ตลอดจนการช่วยหางานให้หลังจบหลักสูตร เช่น การจัดวัน Demo Day ที่ให้ผู้เรียนมีโอกาสนำเสนองานให้แก่นายจ้างหลังจบหลักสูตร ทั้งนี้ รูปแบบการจ่ายค่าเล่าเรียนมีให้เลือก 3 แบบ คือ (1) จ่ายปกติงวดเดียว 4 หมื่นบาท (2) จ่ายผ่อนรายเดือน 5 งวดๆ ละ 9 พันบาท รวมทั้งสิ้น 4.5 หมื่นบาท (3) เก็บค่าแรกเข้า 3 พันบาท และส่วนที่เหลือผ่อนจ่ายหลังได้งาน

โดยจ่าย 15% ของเงินเดือนเป็นเวลา 18 เดือน และยอดรวมไม่เกิน 6 หมื่นบาท

แนวทางของรัฐในการยกระดับทักษะของคนไทยให้ทันกับโลกใหม่ที่เปลี่ยนแปลงไป

โดยสรุป งานและทักษะในโลกใหม่เปลี่ยนแปลงไปจากเดิม มีความหลากหลายและซับซ้อนมากขึ้น ภาครัฐควรช่วยให้คนไทยสามารถยกระดับทักษะให้สูงขึ้นเพื่อให้มีงานทำและรายได้ดี ด้วยการสร้างความรับผิดชอบควบคู่ไปกับการขยายโอกาสของคนไทยในการเข้าถึงการพัฒนาทักษะ โดยดำเนินการดังนี้

1. **แจกคู่มือฝึกทักษะ** (คล้ายกับโครงการ Skills-Future ของสิงคโปร์) โดยแจกคนอายุ 18 ปีขึ้นไปทุกคน เช่น คนละ 6 พันบาททุกสามปี เพื่อให้เลือกฝึกทักษะที่ต้องการได้จากสถาบันที่ผ่านการรับรองคุณภาพ และในอนาคต อาจพัฒนาคู่มือเป็น NFT (Non-Fungible Token หรือสินทรัพย์ดิจิทัลที่จับล็อกเชน) เพื่อกันไม่ให้มีการขายสิทธิไปให้ผู้อื่น
2. **สร้างความรับผิดชอบของสถาบันการศึกษาและสถาบันฝึกอบรม** โดยเผยแพร่ข้อมูลผลลัพธ์ของการศึกษาสู่สาธารณะ เช่น อัตราการมีงานทำและรายได้ของผู้เรียนรายสถาบันและสาขาวิชา เพื่อให้ผู้เรียนมีข้อมูลในการตัดสินใจเลือกเข้าเรียนในสถาบันการศึกษาและสาขาวิชาต่างๆ
3. **ลดข้อจำกัดในการผลิตวิชาชีพที่มีความต้องการสูง** เช่น ผู้ช่วยพยาบาล และพยาบาล ตัวอย่างเช่น ปัจจุบันมีข้อบังคับสภาการพยาบาลที่ให้สถาบันการศึกษาใหม่ที่อยากเปิดสอนหลักสูตรพยาบาล ต้องทำโครงการร่วมกับ

สถาบันการศึกษาที่เลี้ยง และสถาบันการศึกษาที่เลี้ยงหนึ่งแห่งสามารถทำข้อตกลงเป็นพี่เลี้ยงให้สถาบันการศึกษาใหม่ได้ไม่เกินหนึ่งแห่ง แม้ว่าข้อจำกัดนี้น่าจะมีขึ้นเพื่อมุ่งรับประกันคุณภาพ แต่ในทางปฏิบัติ มีวิธีรับประกันคุณภาพได้อีกหลายวิธีที่สร้างอุปสรรคที่ไม่จำเป็นน้อยกว่าและไม่เป็นการกีดกันรายใหม่ ดังนั้น ควรพิจารณายกเลิกเกณฑ์ดังกล่าว เนื่องจากข้อจำกัดนี้ทำให้ไม่สามารถผลิตพยาบาลได้มากขึ้นเร็วพอ ทั้งที่เรากำลังเข้าสู่เศรษฐกิจใส่ใจ ซึ่งมีความต้องการบุคลากรทางการแพทย์สูง โดยเฉพาะพยาบาลและผู้ช่วยพยาบาล

4. เพื่อขยายโอกาสของคนไทยในการเข้าถึงการพัฒนาทักษะในโลกเศรษฐกิจดิจิทัล **ภาครัฐควรเพิ่มการเข้าถึงอินเทอร์เน็ตและคอมพิวเตอร์สำหรับผู้ที่อยู่ในพื้นที่ห่างไกล โดยเฉพาะเด็กยากจนในพื้นที่ห่างไกล เพื่อไม่ให้เกิดการตกหล่นในยุคเศรษฐกิจดิจิทัล**

เอกสารอ้างอิง

O*NET OnLine, National Center for O*NET Development. www.onetonline.org/, accessed November 2, 2021.

Organisation for Economic Co-operation and Development (OECD). 2021. *Sky's the Limit: Growth mindset, students, and schools in PISA*. <https://www.oecd.org/pisa/growth-mindset.pdf>

Rocket Media Lab. 23 กันยายน 2564. *ไรเดอร์ไทย เป็นอยู่อย่างไร อยากได้อะไรบ้าง*. <https://rocket-medialab.co/rider/>

World Economic Forum (WEF). 2019. *ASEAN Youth:*

Technology, Skills and the Future of Work. https://www3.weforum.org/docs/WEF_ASEAN_Youth_Survey_2019_Report.pdf

World Economic Forum (WEF). 2020a. *Jobs of Tomorrow: Mapping Opportunity in the New Economy*. https://www3.weforum.org/docs/WEF_Jobs_of_Tomorrow_2020.pdf

World Economic Forum (WEF). 2020b. *The Future of Jobs Report 2020*. https://www3.weforum.org/docs/WEF_Future_of_Jobs_2020.pdf